

افغانستان

له ليرد څخه تر بدلونه ||

د ۲۰۱۳ کال د جولای دویمه
د لورپورو چارواکو ناسته

نړیوال بانک

- د افغانستان د پرمختګ په اړه حقایق
- د لیرد اقتصادي بعدونه: وده او مالي ثبات
- د لیرد په ۱۸ میاشتو کې
اقتصادي وضعیت
- د افغانستان د اقتصادي ودې
موډل تاییدول
- ګډ موضوعات: اوبه، ځمکه
او حکومتولي
- لنډ پیغامونه

افغانستان اوږده لاره تر شاه پریښی

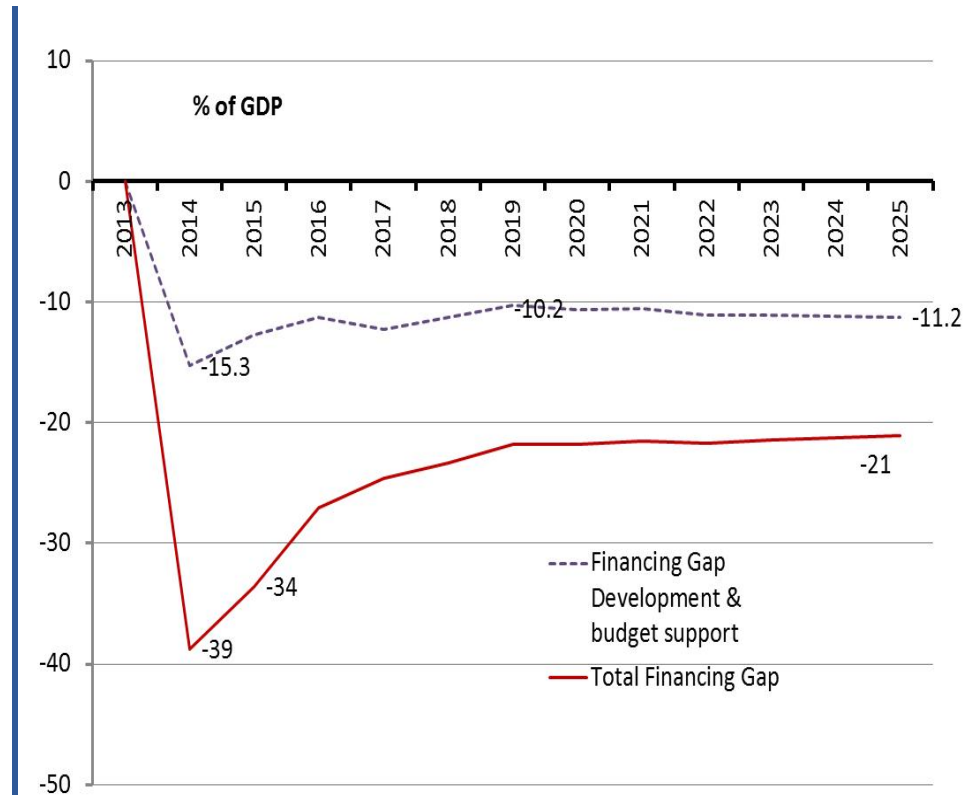
- بشري پرمختگ په ډېرو پراختیایي اړخونو کې د پام وړ و.
- دهغو وگړو سلنه چې د پاکو اوبو سرچینو ته لاسرسی لري په ۲۰۰۰ کال کې له ۲۲ سلنې په ۲۰۱۱ کال کې ۵۰ سلنې ته لوړه شوه..
- په ښوونځیو کې د شاملېدو نسبت په عین موده کې له ۱۹ سلنه څخه ۹۷ سلنه ته لوړ شوي ده.
- د میندو د مړینې کچه هم د ۲۰۰۰ او ۲۰۱۱ کلونو تر منځ نیمایي ته راکمه شوي ده.
- منځنی عمر په ۲۰۰۰ زیږدیز کال کې ۴۵ کاله و، چې په ۲۰۱۱ کال کې ۴۸،۷ ته لوړ شو.
- که څه هم بي وزلي اوس هم په لوړه کچه کې پاتې ده، په ۲۰۰۸ زیږدیز کال کې ۳۶ سلنه وگړو په بی وزلي کې ژوند کاوه چې په دغه نسبت کې لا تر اوسه کوم بدلون ندی رامنځته شوی.
- د لوستو کسانو کچه اوس هم ټیټه پاتې ده. یوازي ۲۶ سلنه وگړي لیک لوست کولی شي.

د ليرود د بهير بعدونه (۲۰۱۲): د ودې او مالي ثبات ننگونې

د نړيوال بانک د ۲۰۱۲ کال شني د بيلابيلو سناريو گانو په چوکاټ کې پر اقتصادي وده د کمېدونکو مرستو احتمالي اغيزې په ډاگه کړې: څومره چې امنيتي وضعيت بڼه کېږي، افغانستان به په ټيټه مگر مناسبه کچه خپلې ودې ته دوام ورکوي، چې د ۲۰۱۱ او ۲۰۱۸ کلو ترمنځ به په کال کې ۴-۶ سلنه وي که څه هم مرستې د ۲۰۱۰ کال په پرتله ۵۰ سلنه راکمې هم شي.

- په امنيتي برخه کې مخ په زياتيدو لگښت، معاشونه او د عملياتو او حفظ او مراقبت لگښتونه د هېواد مالي اړتياوې لوړوي. چې دا کار د تمویلونکو هېوادونو دوامدارو مرستو او د عوايدو د تنظيم هڅو ته اړتيا لري.
- د دولت له لارې د بوديجې لگښت کېدې شي د ليرود ځينې اغيزې راکمې کړي. خو دا به همدارنگه د مرستو د جذب وړتيا او عامه خدمتونو وړاندې کولو د کچې لوړولو لپاره ډېرې پاملرنې ته اړتيا ولري.
- د عامه پانگونو، په ځانگړي ډول په زېربنا او کانو پراختيا کې، د لومړيتوبونو ټاکل د ستراتيژيکې بشپړتيا لپاره خورا اړين دي.

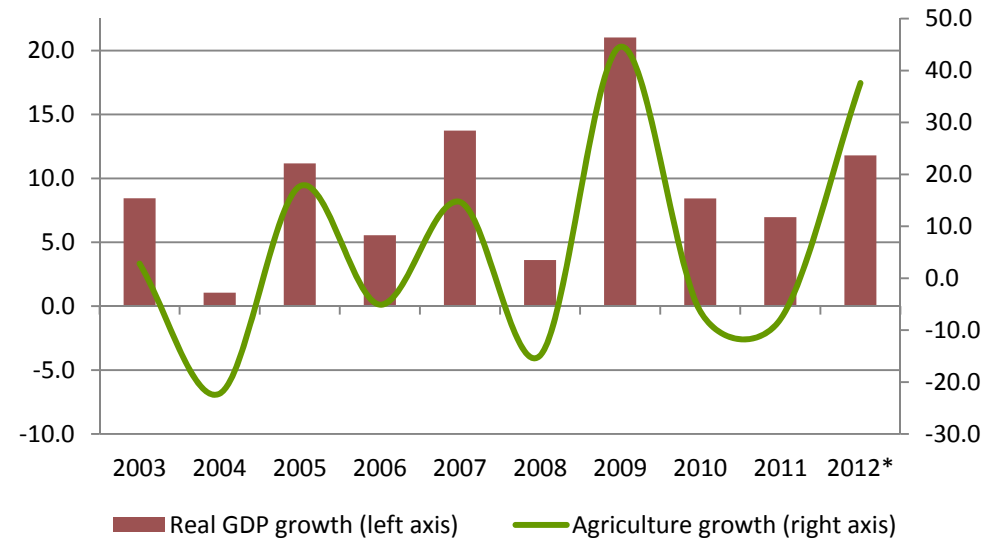
د ۲۰۱۲ کال ارقام اټکلي دي.

په ۱۸ میاشتو کې د لږ بهیر بشپړېږي:

له توقع سره سم اقتصادي وده سستېږي.

- د ناخالصو کورنیو عوایدو وده په ۱۳۹۰ کال کې له 7.3 سلنې په ۱۳۹۱ کې ۱۱،۸ سلنې ته لوړه شوه چې لامل یې په استثنايي ډول د حاصلاتو لوړوالی ښوول شوی و. په داسې حال کې چې تمه ده وده به په ۱۳۹۲ کې د بې ثباتۍ او زباتېدونکو انډېبنو له کبله سسته شي.
- د تریاکو تولید په ۲۰۱۲ کال کې د ۳،۳ سلنه ناخالصو کورنیو عوایدو یا ۷۰۰ میلیونه امریکایي ډالرو ته کم شو، خو کیدای شي دا کال په ډیرو ولایتونو کې لوړ شي.
- د خصوصي پانګونې کمېدل: ارقام په ډاګه کوي چې د نویو ثبت شویو شرکتونو شمیر په ۲۰۱۲ کال کې ۸ سلنه کم شوی دی، په ځانګړې توګه په ودانیز سکتور کې.

REAL GDP AND AGRICULTURAL OUTPUT GROWTH (in percent)

* 2012 figures are forecasts

- پولي تورم یا انفلاسیون په ۱۳۹۰ کال کې له ۱۰،۲ سلنې څخه په ۱۳۹۱ کې ۶،۴ سلنې ته د خوراکي او نا خوراکي توکو د بیوو کمېدو له امله را ټیټ شو.
- صادرات په ۲۰۱۲ کال کې ۵ سلنه کم شول، په داسې حال کې چې واردات په دوامداره توګه مخ په زیاتېدو وو. سوداګریز کسر د ناخالصو کورنیو عوایدو ۲۳ سلنې ته ورسېد.
- د بهرنیو اسعارو تبادله د ۲۰۱۲ کال په دسمبر کې خپلې تر ټولو لوړې کچې یانې ۷،۱ میلیارد ډالرو ته ورسېده، خو د ۲۰۱۳ کال په جون کې ۶،۵ میلیارد ډالرو ته راښکته شوې..

... او مالي وضعیت د کمزوي کېدو په حال کې

لگښتونه په 2012 مالي کال کې 45 سلنه زیات شوي دي (د ۱۳۹۰ کال د ۹ لومړنیو میاشتو په پرتله). د امنیت په برخه کې لگښتونه د عملیاتي بودیجې ۶۰ سلنه جوړوي. د ټولې بودیجې نږدې ۶۵ سلنه تمویلونکو هېوادونو ورکړي.

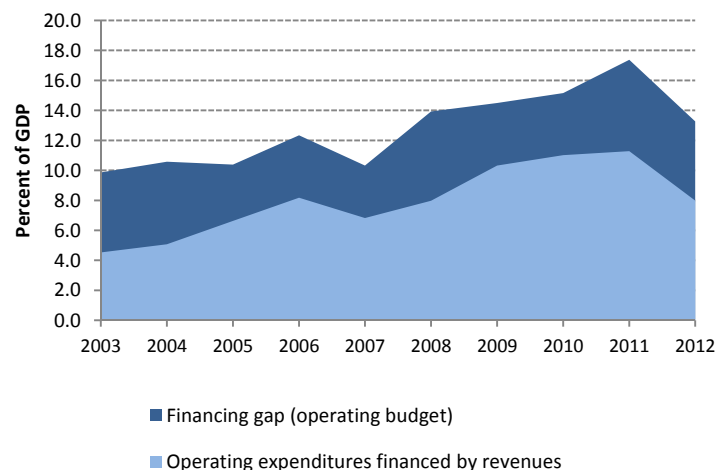
کورني عواید په ۲۰۱۲ کال کې ۱۳،۱ فیصد لوړ شول، خو د عوایدو ټاکل شوي اهداف یې لاسته رانه وړل، چې مهم لامل یې کم گمرکي عواید و، چې په نتیجه کې یې د مالي ثبات نسبت په ۲۰۱۱ زیږدیز کال کې له ۶۵ سلنې څخه په ۲۰۱۲ کال کې ۶۰ سلنې ته راټیټ شو.

د بودیجې مصرف په خپل حال پاتې شو (شاوخوا ۵۰٪) خو د مرستو جذب او د دولت ظرفیت په اغېزمنه توګه زیات شوی، ځکه ثابت لگښت هم لوړ شوی.

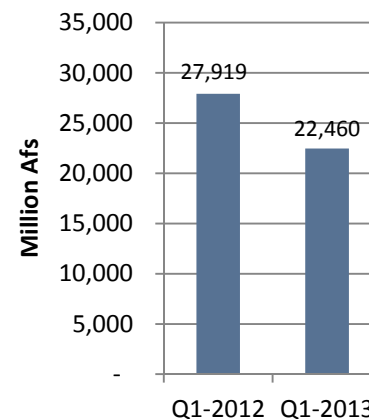
عواید د ۱۳۹۲ کال په لومړۍ ربعه کې ۱۹،۶ سلنه لا راکم شول. د دې تمایل د مخنیوي لپاره لازم تدابیر نیول شوي. عواید د ۲۰۱۳ کال په حمل او ثور کې د ۱۳۹۱ کال د همدې مودې په پرتله منفی ۳،۹ ته راټیټ شو.

د لېږد په راتلونکیو ۱۸ میاشتو کې ډېره مهمه ده چې د عوایدو د انسجام لپاره هلې ځلې لاپسي ګړندی شي.

د مالي ثبات نسبت

د کورنیو عوایدو وروستي پرمختګونه

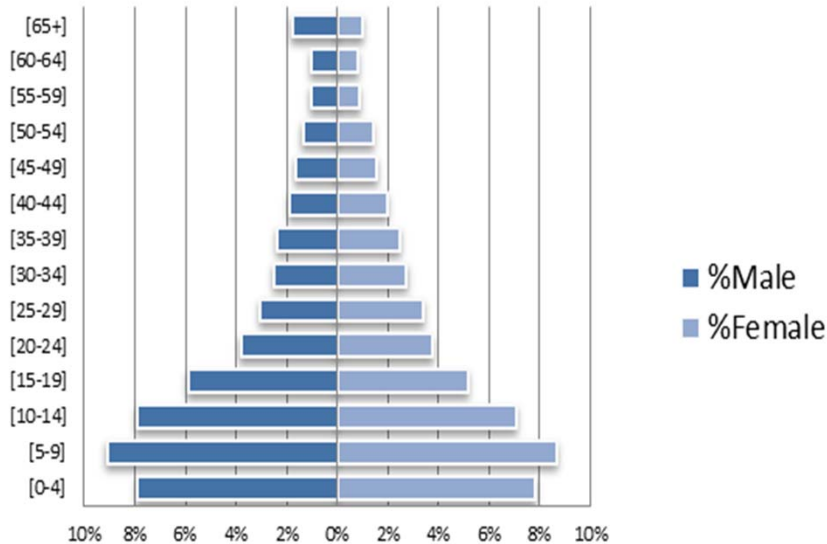

له لپږد څخه تر بدلونه

واقعیتونه

- افغانستان په راتلونکو لسيزو کې د ودې او پراختيا په برخو کې له يو شمير ستونزو سره مخامخ دی:
 - وده به په راتلونکو پنځو کلو کې په اوسط ډول په کال کې ۴،۸٪ کمښت مومي.
 - د راتلونکو وارداتو تمویل به د مرستو تر کمېدو وروسته له بهر څخه د پيسو تر لاسه کولو ته اړتيا رامنځته کړي.
 - بې وزلي به په ۳۶٪ لوړه کچه کې پاتې شي.
 - د دندو د مارکېټ زياتېدونکې فشار: هر کال به له نږدې ۴۰۰ زرو نه تر ۵۰۰ زرو ځوانان د کار ډگر ته ورننوزي.
 - کم بشري ځواک او نا مسلکي کارکوونکي: له لیسو څخه د ۲۰۰ زرو کلنیو فارغینو له جملې څخه له نیمايي څخه کم په لوړو زده کړو موسسو او تخنیکي او مسلکي زده کړو موسسو کې شاملیږي. او پاتې نور یې په مستقیم ډول د غیر مسلکي کارکوونکو په توګه د کار مارکېټ ته ورداخلېږي.
 - دوامداره جګړې او تاوتریخوالی بنسټیزو خدماتو ته لاسرسی او بشري پراختیا زیانمنوي.

د افغانستان د نفوس هرم

د کاري بازار شاخصونه

په ملي کچه	ښارونه	کلي	
۶۶،۵۳	۴۸،۸۴	۷۱،۶	د ګډون کچه
۷،۸۵	۱۰،۴۷	۷،۳۵	د بېکارۍ کچه
۴۸،۱۶	۲۱،۵۱	۵۳،۰۶	د نامناسب کار کچه

د افغانستان د اقتصادي ودې د مودل تاييد

■ د افغانستان د ودې تگلار بايد د يادو شويو ننگونو په پام کې نيولو سره لاندې موضوعاتو ته لومړيتوب ورکړي:

■ د دندو او کاري فرصتونو لوړول او د بي وزلي کمول

■ د دولت لپاره د مالي عوايدو سنبالول

■ له بهر څخه د اسعارو ترلاسه کول

■ د ثبات او ټولنيزو انډول تقويه کول

■ هدف دا دی چې لوړې، پايډونکې او هر اړخيزې اقتصادي ودې ته ورسېږو

➤ د هغو رسمي مقررو شويو خلکو، چې په کم توليده فعاليتونو بوخت دي او يا هم د ودې له پروسې ويستل شوي، د ودې پر پياوړي کولو غور کول.

■ د افغانستان راتلونکې وده به تر ډېره پر کرنه او استخراجي صنايعو تکیه وي:

■ د زده کړې کچه دومره ټيټه ده او توليداتي سکتور هم دومره وروسته پاتې دی (د اندازې او ظرفيت دواړو له پلوه)، چې د تشکيلاتی بدلون د سنتي بهير له تعقيب پرته، د افغانستان په څېر اقتصاد چې په طبيعي منابعو تکیه دی پر يوه داسې متنوع او توليدي اقتصاد چې پر صنايعو او خدماتو ولاړ وي، نشو اړولای.

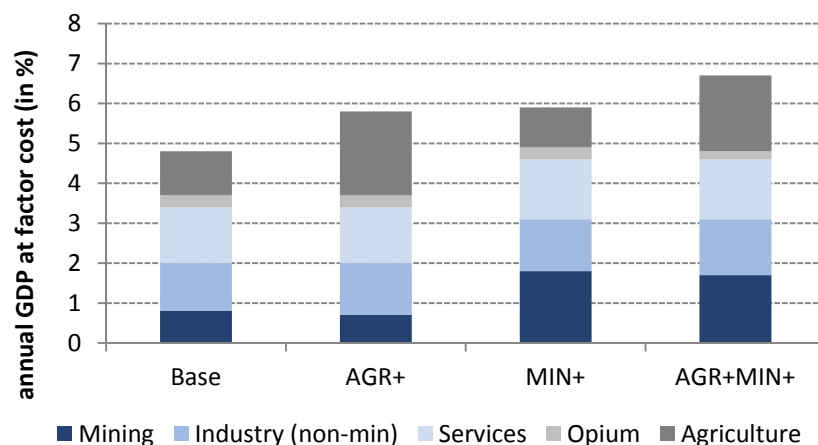
➤ د دې مانا دا ده چې په کليوالي پراختيا تمرکز وشي او د کان لرونکو سيمو تر څنگ اقتصادي هڅې رامنځته شي.

■ د مخ پر ودې بنياري کېدو بايد هيله وشي، او دې ته اړتيا ده چې د بنياري مرکزونو او کليوالي سيمو ترمنځ توازن په پام کې ونیول شي.

د کرنې او استخراجي صنايعو په برخه کې له نورې پانګونې د څومره ودې توقع کولی شو؟

- د مرستو کمه کچه به وده تر 2025 زېږديز کال پورې په اوسط ډول 4.8 سلنې ته راکمه کړي.
- استخراجي صنايع د نورې ودې لپاره بڼه فرصتونه رامنځته کوي: د کانونو په برخه کې د زياتي پانګونې له لارې کېدای شي وده تر 2025 کال پورې په اوسط ډول 6.9 سلنه لوړه شي او کلني مالي عواید کېدای شي د 2020 په لومړيو کې د ناخالصو کورنيو عوایدو له 2-4 سلنې ته ورسېږي
- په کرنيز سکتور کې په لوړه پيمانه محصولات به کېدای شي وده تر 5.8 سلنې پورې لوړه بوزي. (په داسې حال کې چې په معموله سناريو کې دا کچه 4.8 سلنه ده.)
- په دواړو برخو کې د پام وړ پرمختګ کېدای شي وده تر 6.7 سلنې او يا له هغې زياته لوړه کړي، چې په پايله کې د افغانستان په اقتصاد کې د مرستو اوسنی ځای ونيسي.
- خو له دې سره سره، وده خپلسري نده او د امنيتي وضعيت په بڼه کېدو پورې اړه لري. او په دې برخه کې ډېر څه ته اړتيا ده.

د ودې انځورول: په 1391-1404 کلونو کې د کلنيو ناخالصو کورنيو عوایدو د منځنۍ کچې تجزيه

Source: World Bank (2012)

Note: Figures report average, annual GDP at factor cost

د کرنې او استخراجي صنايعو د ودې لپاره بڼه ظرفيت موجود دی

	کرنه	استخراجي صنايع
فرصتونه	<ul style="list-style-type: none"> د بې وزلي کمول: په کليوالي سيمو کې بې وزلي په ملي کچه د بې وزلي 84 سلنه جوړوي. د کورنۍ د عوايدو لوړول: په توليزه توگه ۴۲٪ افغاني کورنۍ د خپل معيشت لپاره په کرنه تکیه لري. دېر کاري ځواک په کليوالي سيمو کې دی (لوړ توليدي ظرفيت) د کليو پراختيا له کليو څخه ښارونو ته د کډوالۍ کمېدو لپاره مهمه ده. د غذايي خونديتوب بڼه کول 	<ul style="list-style-type: none"> د سترو کليو مالي عوايدو سنبالول: مالي عوايد په ۲۰۲۲/۲۴ کلونو کې هر کال له ۰،۷ څخه تر ۱،۵ ميليارده امريکايي ډالرو پورې رسېږي. دا په قسمي ډول بهرنۍ مرستې معاوضه کړي او د BOP بدې اغېزې به راکمې کړي. بهرنۍ مستقيمي پانگوني کيدای شي په يوه کال کې له 10-20 ميليارده ډالرو پورې ورسېږي او صادرات کيدای شي په يوه کال کې له 10-12 ميليارده ډالرو پورې ورسېږي. د نفتو استخراجي، تصفيوي او بازار ته د وړاندې کولو صنايع هڅوي د تکنالوجۍ انتقال اسانوي، پوهې او مهارتونو ته وده ورکوي، او کاري فرصتونه برابرېږي.
د توليدي ظرفيت لوړولو لارې	<ul style="list-style-type: none"> پر زېربنا پانگونه زياتول: سرکونه جوړول او اوبه لگونه بڼه کولو چې د خامو موادو او ترانسپورټ لگښتونه راټيټ شي. د ترويجي خدمتونو پراختيا او تجربوي نوښتونه د کرنيزو محصولاتو د پروسس لپاره برېښنا ته د لاسرسي زياتول د جانبي بازارونو تقويه کول (لکه قرضي، بيمه،) د ځمکې اجاره کولو او مارکېټ ته د لاسرسي لپاره حقوي او مقرراتي چوکاټ رامنځته کول. د کيفيت کنټرول او د کيفيتي تصديق لیکونو برابرول 	<ul style="list-style-type: none"> پر زېربنا پانگونه چې د کانونو د استخراجي شرکتونو ترانسپورتي او عملياتي لگښتونه راکم شي. حقوقې او مقرراتي چاپېريال پياوړی کول چې د کانونو په برخه کې د اجارې تضمين ورکړل شي او د جواز اخيستلو، په داوطلبې کې برخه اخيستلو او د کان کيندنې د شرايطو په اړه لارښوونې برابرې شي. د هغو مداخلو، چې داخلي کارگر په استخراجي صنايعو کې جذب شي، هڅول. (د عرضې او تقاضا اړخيزې مداخلې) د هغو مداخلو، چې د ملي خصوصي سکتور لخوا د استخراجي صنايعو لپاره مواد او خدمات برابر شي، ملاتړ کول. (په داخل کې خريداري او بازاړي اړيکې)

د کرنې په سکتور کې د دندو زیاتولو درې لارې

۵۰ سلنه کروندګر د خپل ژوند د بسیا کولو لپاره پر کرنه بوخت دي چې بازار ته هېڅ لاسرسی نلري. تر کرنې لاندې ځمکو کې د محصولاتو لوړول به د هغو کورنیو عواید په پام وړ اندازه زیات کړي چې همدا اوس پر کرنه بوختي دي، خو ممکن ډېرې نوي دندې رامنځته نشي کړای. خو بیا هم داسې لارې چارې شته چې له مخې یې د کرنې په برخه کې د دندو رامنځته کولو زمینه برابره شي.

1. د اوبیزو او کرل شوي ځمکو زیاتول

د 4.5 میلیونه هکتاره للمي ځمکې یوه برخه کیدای شي د اوبو زېرمو ته د نږدې والي او توپوګرافي پر اساس پر اوبیزو ځمکو واوړي. د بیلګې په توګه په آبي ځمکو کې د غنمو محصول د للمي ځمکې په پرتله درې برابره زیات دی.

2. پر کاري ځواک متکي تولیداتو ټینګار

د نورو لوړ ارزښت لرونکو نباتاتو لکه ونو او پنبې لپاره د اوبیزې ځمکې زیاتول د غنمو د کرلو په پرتله د کاري ځواک اړتیا نږدې درې ځلې لوړوي.

3. د کرنیزو محصولاتو د پروسس د ارزښت زخیر ته وده ورکول

او د دې لپاره د اړینې زېربنا ملاتړ کول

- د کرنیزو محصولاتو پروسس ډېر کاري ځواک ته اړتیا لري
- د کرنیزو محصولاتو ډېرې پروسس کیدای شي په کلیوالي سیمو کې، چېرې چې لومړني تولیدات شتون ولري، تر سره شي
- د کرنیزو محصولاتو د پروسس د صنایعو ملاتړ کیدای شي ګڼ شمېر دندې رامنځته کړي.
- برېښنا ته لاسرسی او د سرکونو او نورو زېربناوو جوړول د کرنیزو محصولاتو د پروسس صنایعو د پراختیا لپاره اړین دي.

د بېلابېلو پیداوارو لپاره د کاري ځواک اړتیا

پیداوار	ورځ/هکتار	پسرلی	اوری	منی	ژمی
غنم	60	XX	X	X	
څو کلن نباتات (میوه جات)	150-200	X	XXX	XX	X
پنبه	100-120	X	XX		

د زیاتولو اغېزې:

له یوه بل سره د طبیعي سرچینو نېټول

د استخراجي صنعت پراختیا د بدلون وړ نده

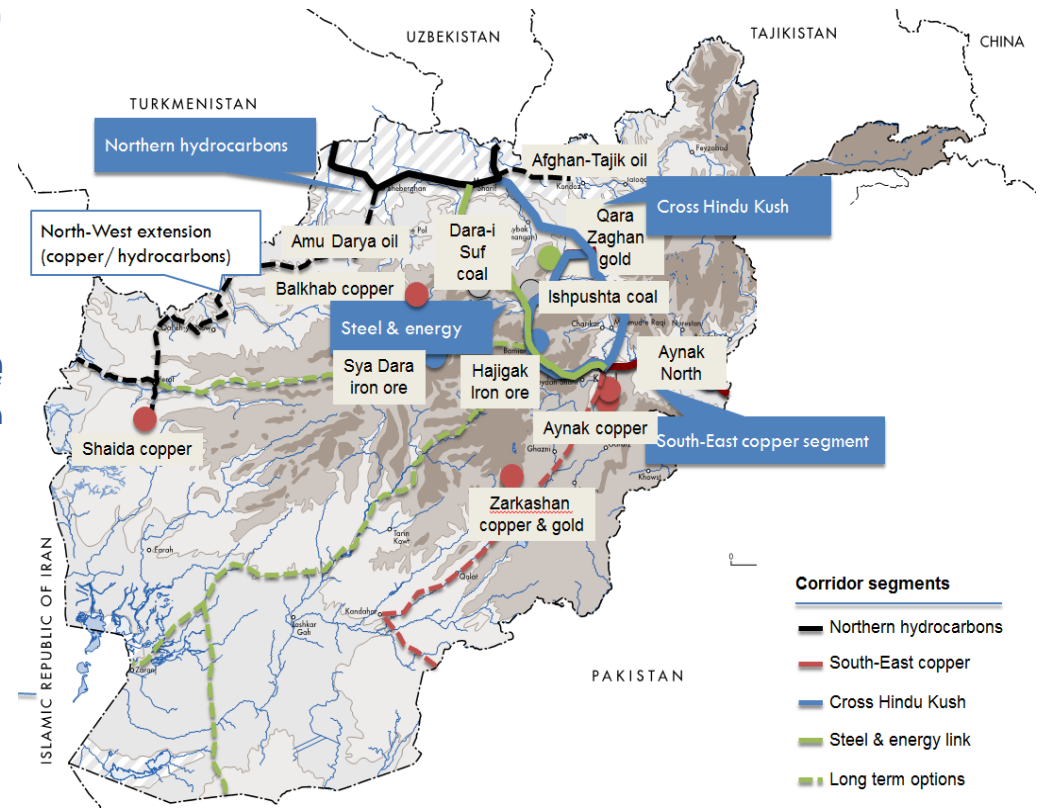
- استخراجي صنایع عواید رامنځته کوي او د بهرنیو پیسو د ترلاسه کېدو لامل کېږي، خو په بشپړ ډول د مرستو ځای نشي نیولی.
- په مستقیم ډول د دندو رامنځته کول به په ټیټه کچه وي (۲۰۰۰۰ - ۱۵۰۰۰) او د دندو زیاته برخه به نیمه یا بشپړ مسلکي کارونه وي.

د منابعو نېټولو دهلیز: له استخراجي صنعت څخه ګټه اخیستل

- پانګونو ته د لومړیتوب ورکولو لپاره د عامه او خصوصي سکتور د همکارۍ لټون
- د هېواد د اقتصادي ګټو د لوړولو لپاره د زېربنا او پالیسي، قواعدو او لایحو رامنځته کولو په برخو کې په هلو ځلو لاس پورې کول. (پر نورو پاندي د متکي صنعت مخنیوی)

پر زېربنا پانګونې ته لومړیتوب ورکول: د لېږد په بهیر کې مهمه موضوع

- پر زېربنا پانګونه باید له مالي او اقتصادي پلوه په پخپل ذات کې له مالي پلوه د تر سره کېدو وړ وي. (استخراجي صنایع د پانګونو په لومړیتوب ټاکلو کې مرسته کوي، اعتبار یې نه تاییدوي.)
- د بدلون وړ طرحه په پام کې نیول (د بیلګې په توګه دیوه ۲۲۰ کیلو واټه لین کارول چې په ۵۰۰ کیلو واټه بدلون وموندلای شي.)
- د خصوصي پانګوالو د زېربناوو پر پلان پوهېدل، چې (الف) د عامه پانګونې د زیاتېدو ساحه په ډاګه شي او (ب) د هغو عامه پانګونو مخه ونیول شي، چې د خصوصي سکتور لخوا یې د پانګونې امکان وي.

Corridor segments

- Northern hydrocarbons
- South-East copper
- Cross Hindu Kush
- Steel & energy link
- Long term options

اوبه او ځمکه :

د پراختيا اساس

- د نفوسو لوړوالي، ښاري پراختيا، اقليمي بدلونونو، او کرنې او کانونو پراختيا له امله د اوبو زياتېدونکې کمښت.

- د اوبو سرچينې محدودې دي.

- د اوبو د ډېرولو په برخه کې د ټولنيزې پراختيا لارې چارې تر خپل اخري بريده رسېدلې. په لويه پيمانه د اوبو د پراختيا هڅې په اخري ځل په ۱۹۵۰ مو کلونو کې ترسره شوي وي.

- د افغانستان د اقتصادي ودې لپاره د اوبو د سترو زېربنايي پروژو پراختيا او بيا رغونه حياتي ارزښت لري.

- د ځمکې منابعو ته لاسرسی او په اغېزمنه توګه يې کارول د افغانستان د پرمختګ لپاره کلیدي ارزښت لري.

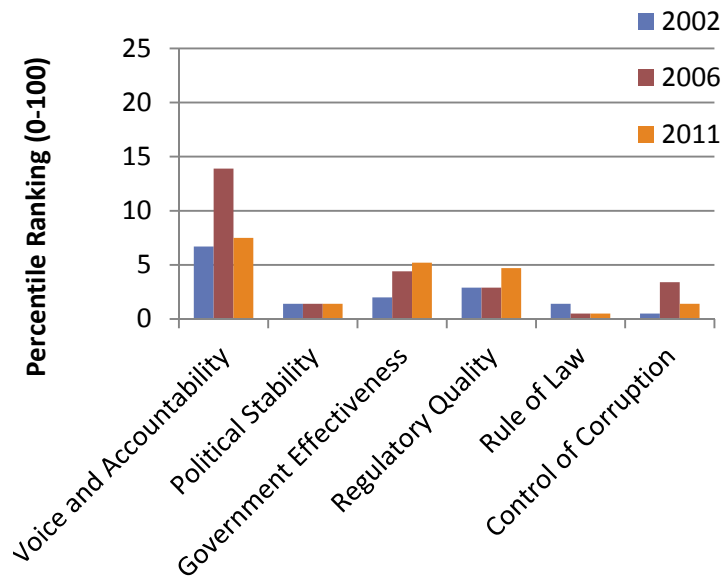
- د کرنيزې پراختيا، سوداګريزو پروژو، عامه زېربنا، او د کانونو سکتور د پراختيا لپاره ځمکې ته اړتيا د زياتېدو په حال کې ده.

- د کار لپاره لومړيتوب لرونکي ساحي: د افغانستان د ځمکو چارو د ادارې پياوړي کول، د کرنې او کانو د لومړيتوب لرونکو ساحو سروی او نخچه کول، د ځمکو د مديريت او ترلاسي لپاره د حقوقي او مقرراتي چوکاټ تقويه کول.

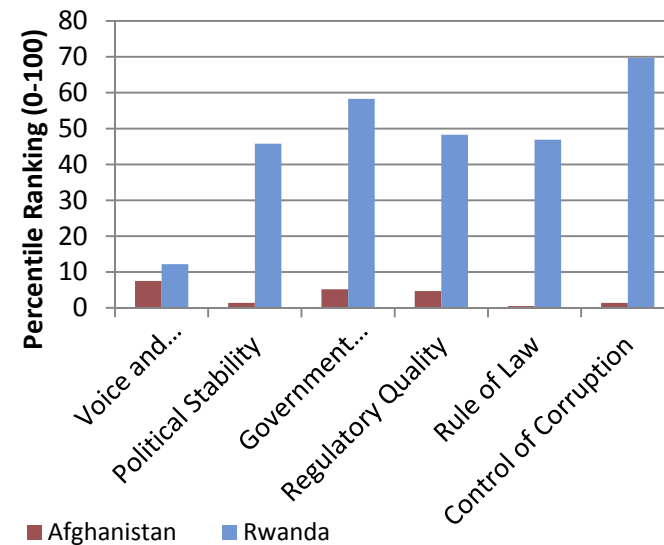
د دغو پرمختگونو لپاره د پیاوړو ادارو رامنځته کول خورا مهم دي

- په اداري اصلاحاتو کې د افغانستان د ودې بهیر ډېر سست دی. د اندېښنې وړ خبره دا ده چې تېرې لاسته راوړنې نډې سائل شوي. په ادارو کې د حساب ورکولو، قانون حاکمیت او د فساد کابو کولو کیفیت د ۲۰۰۶ او ۲۰۱۱ کلو ترمنځ نور هم ټکنی شوی دی.
- د مخته تګ لپاره د حکومتولۍ غښتلي کول خورا مهم او د بهرنیو پانګونو او مرستندویو د باور خوندي کولو لپاره یو اړین شرط دی.

د اداري پراختیا په برخه کې د افغانستان پرمختګ

افغانستان له نورو جګړه خپلو هېوادونو ډېر وروسته پاتې ده.

لنډ پیغامونه

- د لېږد بهیر په اقتصادي او مالي کړنو خپلي اغېزې پیل کړی.
- د ودې د لوړې کچې دوامداره ساتل به د افغانستان یوازینی ننگونه نه وي.
- روانې جگړه او نازک حالت، دوامدارې بې وزلي، د دندو د بازار زیاتېدونکو فشارونو او لوړېدونکي مالي کسر ته باید حل لارې ولټول شي.
- امنیت او بهرنی مرستی د افغانستان د پرمختګ د دوام لپاره ستر اهمیت لري.
- د تمویلونکو ژمنې او د هغوی بنسټتیا په هېواد کې د اقتصادي او سیاسي ثبات دواړو لپاره مهم دي.
- د افغانستان د راتلونکي ودې موډل به احتمالا پر کرنه او د کانونو پر استخراج متکي وي.
- پدغو سکتورونو کې د ودې د ظرفیت راسپړلو لپاره باید ډېر څه وشي.
- په عین وخت کې به دا ډېره مهمه وي چې د ټولنیز خوندیتوب شبکې تقویه او د روغتیا او پوهنې په برخو کې پانگونه زیاته شي چې ورسره به ټولنیز تړاو خوندي شي.
- ځمکه او اوبه د هېواد په عمومي وده کې مهم ارزښت لري.
- دا د هر اړخیزو اصلاحاتو لپاره مناسب وخت دي چې هغه خنډونه له منځه یووړل شي چې ځمکې او اوبو ته لاسرسی محدودوي.
- ادارې د ودې، سولې او ثبات لپاره اړینې دي.
- د حکومتولۍ په برخه کې د افغانستان د اصلاحاتو بهیر او وضعیت تر دې دمه ډېر سست او خنډنی دی.